

7. Рекомендації щодо аналізу ризику критичних контрольних точок виробництва м'ясопродуктів в умовах м'ясопереробних підприємств України. – К.: БІОПРОМ. – 2005. – 39 с.
8. Система НАССР. Довідник: / Львів: НТЦ „Леонорм –Стандарт“, 2003. – 218 с.

УДК 006.83

УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ НА ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ

Янушкевич Д.А., канд. техн. наук, ст. наук. співр., Чорна Т.О., канд. хім. наук
Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного
торгово-економічного університету

У статті розглянуто сучасний стан національної системи стандартизації, дано загальну характеристику чинного фонду нормативних документів на продукти харчування. За критеріями поширеності та значущості важливе місце займають стандарти з питань системи управління безпеки харчових продуктів. На підставі проведеного аналізу сформульовано основні завдання щодо удосконалення національної системи стандартизації.

The modern condition of national system of standardization is considered in the article, the general characteristic of existing fund of standard documents on a foodstuff is given. The standards concerning a control system of foodstuff safety occupy the important place by criteria of prevalence and significance. On the basis of the spent analysis the basic tasks on improvement of national system of standardization are formulated.

Ключові слова: стандартизація, стандарт, технічне регулювання, законодавчий документ, нормативний документ, система управління безпекою харчових продуктів, технічний регламент.

Процеси глобалізації у світі та поширення концепції вільної торгівлі викликали потребу в узгодженні та уніфікації процедур і вимог, що застосовуються до товарів і послуг та транскордонної торгівлі ними. Зазначена вище тенденція не обминула і систему технічного регулювання, що складається з таких сфер, як метрологія, стандартизація, оцінка відповідності та акредитація органів з оцінки відповідності.

Сьогодні, найперше, забезпечується розробка національних стандартів, гармонізованих з міжнародними і європейськими, які є доказовою базою виконання вимог технічних регламентів, розроблених на основі європейських директив. Станом на 1 червня 2009 року в Україні діє 5665 національних стандартів, гармонізованих з міжнародними і європейськими. А від початку 2009 року прийнято 103 національних стандарти. В даний час на Україні у сфері харчової промисловості діє 1842 стандарти, з них ДСТУ – 848, РСТ – 135, ГОСТ – 859. Кількість гармонізованих стандартів з міжнародними така: ДСТУ – 357, ГОСТ – 40. Ступінь гармонізації національних стандартів на продукти харчування з міжнародними складає 39,5 %, а міждержавних з міжнародними всього 7 %.

Стан системи технічного регулювання свідчить про технологічний прогрес будь-якої країни, конкурентоспроможність її продукції, а також про репутацію та технічну спроможність її виробників і оцінювачів відповідності. Ця система утворює своєрідний трикутник, основою якого є стандартизація та метрологія, серединою – оцінка відповідності, а вершиною – акредитація органів з оцінки відповідності, яка гарантує технічну компетентність оцінювачів відповідності.

Сучасний стан сфери технічного регулювання та споживчої політики України, проблеми, які перешкоджають подальшому розвитку цієї сфери та потребують вирішення питань розвитку технічного регулювання та споживчої політики, розглянемо дані:

1. Технічне регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог щодо продукції або пов'язаних з нею процесів, а також перевірка їх дотримання не відповідають основним положенням законодавства ЄС.

2. Низька інвестиційна привабливість сфери технічного регулювання та захисту прав споживачів не сприяє впровадженню інновацій і сучасних систем управління якістю. Поширення недобросовісної конкуренції призводить до насичення ринку недоброякісною продукцією.

3. Уповільнення розвитку системи спричинено також такими факторами:

- використання застарілих стандартів, норм і правил;
- невідповідність метрологічного забезпечення виробництва продукції сучасним вимогам;
- недосконалість державного нагляду за безпекою продукції;
- недостатній рівень використання сучасних інформаційних технологій;

— недостатнє фінансування сфери технічного регулювання та захисту прав споживачів.

Можна виділити дві ключові групи, які потребують першочергового вирішення в сфері технічного регулювання на продукти харчування:

1. Продовження процесу адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС та Угоди про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі. В цьому напрямку необхідно прийняти цілу низку законів України та рішень Уряду з питань правового регулювання, розробити та схвалити технічні регламенти на основі європейських директив „Нового підходу у сфері технічного регулювання та захисту прав споживачів. В цьому напрямку на даний час розроблені законопроекти „Про загальну безпеку продукції” і „Про відповідальність поставників за дефектну продукцію” на базі директив ЄС (ці проекти законів перебувають у Верховній Раді України).

2. Гармонізація нормативної бази, а саме – заміна стандартів колишнього СРСР на сучасні міжнародні та європейські стандарти.

Наявність застарілих стандартів ускладнює реалізацію в Україні принципу “один стандарт – одне випробування – один сертифікат”, проголошеного Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO), який має стати основоположним для системи технічного регулювання України, як країни – члена ISO, тому що він повністю відповідає Угоді про технічні бар'єри в торгівлі.

На практиці не реалізовано положення законів України „Про стандартизацію”, „Про підтвердження відповідності”, „Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності”, уповільнено впровадження технічних регламентів. Гальмування впровадження технічних регламентів не дає змоги відмовитись від обов'язкової сертифікації. Крім того, існує велика небезпека того, що у разі відміни обов'язкової сертифікації, з'явиться серйозна загроза для життя і здоров'я населення України, погіршаться умови добросовісної конкуренції для вітчизняного виробника, а також з'явиться потреба у додатковій сертифікації продукції в країнах СНД, де існує подібна процедура і куди надходить у значних обсягах вітчизняна продукція з сертифікатами, що визнаються.

Стандартизація забезпечує сумісність і взаємозамінність продукції та її комплектуючих, однаковість виробничих процесів, безпеку продукції, а також, наскільки можливо, якість виробів. Як правило, стандарти, прийняті в країні, повинні відображати рівень наявної технології.

У 70-х роках минулого століття стандарти були визнані технічними бар'єрами в торгівлі, внаслідок чого члени ГАТТ/СОТ об'єднали свої зусилля, щоб запровадити певні підходи для вирішення цієї проблеми. Отже, останнім часом у сфері стандартизації спостерігаються такі тенденції:

— перехід від обов'язкового характеру стандартів до їх добровільного застосування; всі обов'язкові вимоги до продукції, процесів і послуг, які переважно стосуються безпеки, мають бути викладені у технічних регламентах;

— активне поширення міжнародних стандартів, включаючи вимогу розробляти, де можливо, технічні регламенти на основі відповідних міжнародних стандартів;

— відкритість і прозорість розробки стандартів і технічних регламентів на основі Кодексу усталеної практики підготовки, прийняття та застосування стандартів;

— заохочення обміну інформацією у сфері стандартизації;

— розширення процесів стандартизації, починаючи зі встановлення технічних вимог до продукції, до розробки стандартів для процесів і систем, наприклад стандарти серії ISO 9000 для систем управління якістю, стандарти серії ISO 14000 для систем екологічного управління та стандартів серії ISO 22000 системи аналізу ризиків та точок критичного контролю (НАССР) для забезпечення системи управління харчових продуктів (СУБХП) тощо.

Системність проведення робіт зі стандартизації декларується як один з її принципів з 60 років ХХ століття. Однак, практичні методи реалізації системного підходу до стандартизації не одержали необхідного розвитку. У роботах вітчизняних і закордонних авторів містяться пропозиції з удосконалення стандартизації та метрологічної діяльності на основі розроблення нормативних документів, застосування різних методів кількісної оцінки якості об'єктів для рішення завдань оптимізації. Але в них відсутні матеріали, які розглядали б поставлену проблему вдосконалення стандартизації в комплексі – від постановки мети стандартизації, розгляду нормативної бази як системи, процесного підходу до формування нормативної бази і розробки нормативної бази на підставі побудованої моделі.

Аналіз законодавчих актів і чинних НД показав, що нормативна база на продукти харчування вимагає застосування нових підходів, виходячи з подвійності вимог до цього процесу (національне законодавство і міжнародні вимоги). Але це можливо тільки на основі теоретичних досліджень, які дозволять забезпечити ефективність прикладних рішень в галузі стандартизації. Таким чином, рішення наявної науково-практичної задачі удосконалення нормативної бази вимагає проведення теоретичних і експериментальних досліджень для одержання принципових рішень щодо розроблення нормативних документів в даній галузі.

З метою розробки методів створення нормативної бази на СУБХП установлені коректність застосування терміна «система» до нормативної бази (НБ) і визначено наявність системної мети і властивостей системи на підставі того, що НБ повинна являти собою впорядковану множину нормативних документів, що регламентують вимоги, норми і правила на різних рівнях керування: національний, галузевий і рівень підприємства.

Нормативна база повинна бути розглянута як багаторівнева, ієрархічна система. Існує відмінність між реальною накопиченою неупорядкованою множиною нормативних документів – чинна нормативна база і необхідною їхньою множиною – бажана система нормативної бази на СУБХП. Модель системи нормативної бази і її підсистем, яка може бути представлена графічно у вигляді графа (рис. 1). Вона включає законодавчу та нормативну бази (ЗНБ), законодавчу базу (ЗБ), нормативні документи (НД).

До НД належать стандарти (національні – ДСТУ та організацій – СОУ), технічні умови – ТУ У і кодекси ustalеної практики – КУП). В свою чергу стандарти організацій повинні мати аналогічну структуру.

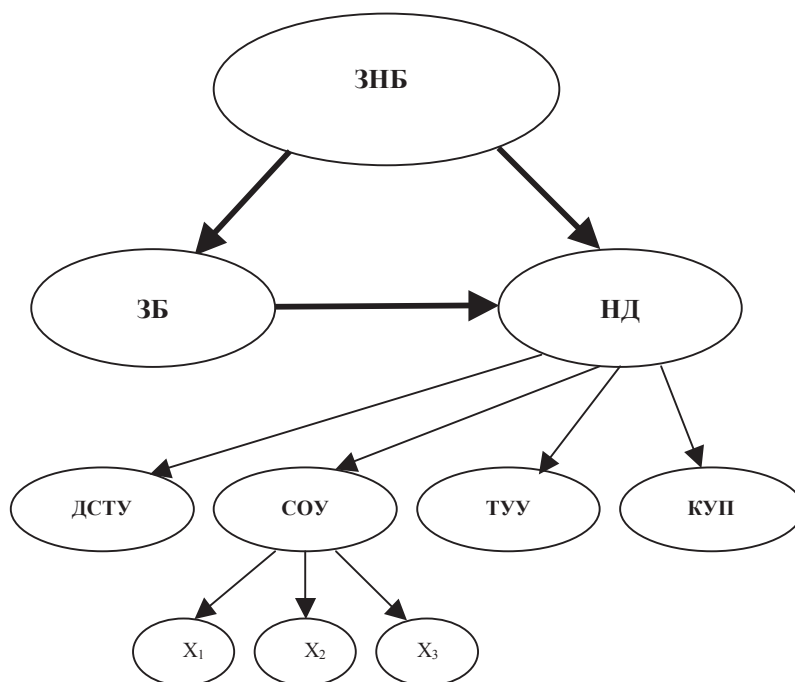

Рис. 1 - Модель системи нормативної бази на СУБХП

Виходячи з того, що структурні елементи системи нормативної бази на СУБХП призначені для реалізації частковий цілей, то модель цієї системи буде являти собою граф з остовними орієнтованими деревами, що утворюють ієрархічну структуру. При цьому перелік остовних дерев цієї моделі буде залежати від обраних часткових цілей стандартизації. Відмінність чинної та бажаної моделей системи виникає через зміну цілей у надсистемі, через зміну завдань технічного регулювання на підставі пріоритетів державної економічної політики та інтересів національної економіки. Тому для побудови моделей системи необхідно встановити мету надсистеми – на СУБХП, мету нормативної бази, яка входить як система в надсистему, і часткові цілі підсистем нормативної бази.

Проведені дослідження дозволили сформулювати наступні властивості системи нормативної бази на СУБХП і її підсистем:

- залежність від системної мети, яка є зовнішнім чинником, тому, що формується в надсистемі;
- простота, яка характеризується наявністю необхідної інформації, що дозволяє створювати, використовувати та управляти системою на підставі чинного в країні законодавства і прийнятих принципів технічного регулювання;
- «динамічність», яка визначається постійно мінливими елементами, що доповнюються, системи і її підсистем;
- взаємовкладеність елементів системи, яка проявляється в тому, що для НБ будь-який її елемент може бути представлений у різних підсистемах залежно від обраної ознаки формування цих підсистем.

Наприклад, НД, що регламентує основні вимоги до СУБХП, може виступати як основний документ у підсистемі «номенклатура показників якості» і як один з документів у підсистемі «технічні умови».

— кристалізація елементів системи, яка полягає в блокуванні факторів розвитку системи шляхом їхньої фіксації в певний момент часу, тобто вважається, що в цей момент часу системна мета не змінюється, наприклад, законодавчі вимоги до забезпечення СУБХП.

Висновки

1. У статті розглянуто сучасний стан національної системи стандартизації, дано загальну характеристику чинного фонду нормативних документів на продукти харчування. За критеріями поширеності та значущості важливе місце займають стандарти з питань системи управління безпекою харчових продуктів.

2. На підставі проведеного аналізу сформульовано основні завдання щодо удосконалення національної системи стандартизації на систему управління безпекою харчових продуктів на основі системного підходу.

Література

1. Закон України «Про стандартизацію» – 17.05.2001 р. № 2408–III.
2. Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» – 01.12.2005 р., № 3164–IV.
3. Юзьків Я., Цициліано О. Узагальнена оцінка ситуації у сфері стандартизації та суміжних видів діяльності // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 3. – С. 25–39.